

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

XVIII - 2022

UDK 902/904
ISSN: 1848 6363

Glavna i odgovorna urednica / Editor in chief
Katarina Botić

Tehnički urednici / Technical editors
Katarina Botić
Marko Dizdar

Uredništvo / Editorial board
Marko Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Hrvoje Kalafatić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Ana Konestra, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Siniša Krznar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Andreja Kudelić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Bartul Šiljeg, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Asja Tonc, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Marina Ugarković, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Mario Gavranović, Austrian Archaeological Institute, Austrian Academy of Sciences, Vienna, Austria
Boštjan Laharnar, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, Slovenija
Alenka Tomaž, Fakulteta za humanistične studije, Univerza na Primorskem, Koper, Slovenija
Vesna Bikić, Arheološki institut, Beograd, Srbija
Perica Špehar, Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu, Srbija
Miklós Takács, BTK Institute of Archaeology, Research Centre for the Humanities ELKH, Budapest, Hungary

Izdavački savjet / Editorial committee

Juraj Belaj, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Saša Kovačević, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Goranka Lipovac Vrkljan, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Daria Ložnjak Dizdar, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Branka Migotti, Zagreb, Hrvatska
Ivana Ožanić Roguljić, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Ante Rendić-Miočević, Zagreb, Hrvatska
Tajana Sekelj Ivančan, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Tihomila Težak-Gregl, Zagreb, Hrvatska
Tatjana Tkalčec, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Željko Tomičić, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, Hrvatska
Ante Uglešić, Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju, Zadar, Hrvatska
Snježana Vrdoljak, Institut za arheologiju, Zagreb, Hrvatska

Prijevod na engleski / English translation
Marko Maras i autori

Lektura / Language editor
Katarina Botić i autori (hrvatski jezik/Croatian)
Marko Maras (engleski jezik/English)

Nakladnik / Publisher
Institut za Arheologiju
Institute of Archaeology

Adresa uredništva / Editor's office address

Institut za arheologiju
/ Institute of Archaeology
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
tel 385 (0) 1 615 0250
fax 385 (0) 1 605 5806
e-mail: iarh@iarh.hr
web: http://www.iarh.hr

Dizajn / Design
Umjetnička organizacija OAZA

Korektura / Proofreaders
Katarina Botić
Ana Konestra
Asja Tonc

Računalni slog / Layout
Hrvoje Jambrek

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indekse: Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index, SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam. / Annales Instituti Archaeologici are included in the indexes: Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index, SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam.

Izrađeno uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. / Made with the financial support of the Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia.

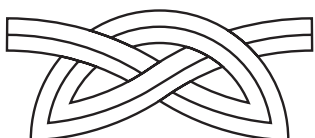
E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i otvorenom pristupu na <https://hrcak.srce.hr/en/aia> / E-edition. The publication is available in digital and open access form at <https://hrcak.srce.hr/en/aia>

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom. / This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence.

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

Prethodna priopćenja Preliminary reports

7–15

Daria Ložnjak Dizdar
Lidija Miklik-Lozuk

Istraživanja kasnobrončanoga naselja u Novi Gradu na Savi 2021. godine

Exploring the Late Bronze Age settlement at Novi Grad na Savi in 2021

16–34

Tatjana Tkalčec
Marko Dizdar

Rezultati zaštitnih istraživanja kasnolatenskoga naselja Lozan – Lendava u Podravini

The results of the rescue excavations at the Late La Tene settlement of Lozan – Lendava in the Drava Valley

35–62

Marina Ugarković
Ana Konestra
Martina Korić
Antonela Barbir
Eduard Visković

Arheološko istraživanje u Ulici Ivana Pavla II (tzv. parcela Lupi) u Starome Gradu na otoku Hvaru (2021.)

Archaeological excavations on Ivana Pavla II Street (the so-called Lupi plot) in Stari Grad on the island of Hvar (2021)

63–75

Asja Tonc
Marko Dizdar
Hrvoje Vulić

Nalazi rimske vojne opreme i konjske orme s nalazišta Ostrovo – Sokolovac

Finds of Roman military equipment and horse harness from the site of Ostrovo – Sokolovac

76–87

Jere Drpić

Prostorna analiza rimske ceste: *Incerto – Stravianis – Mursa*. Brdska dionica

Spatial analysis of a Roman road: *Incerto – Stravianis – Mursa*. Hill section

88–119

Bartosz Nowacki
Ana Konestra
Fabian Welc

Preliminary typology and contextual analysis of Roman and late antique cooking wares from the Roman rural settlement at Podšilo bay on the island of Rab (north-eastern Adriatic, Croatia)

Preliminarna tipologija i kontekstualna analiza rimskoga i kasnoantičkoga kuhinjskog posuđa iz antičkoga ruralnog naselja u uvali Podšilo na otoku Rabu (sjeveroistočni Jadran, Hrvatska)

120–130

Ana Konestra
Gaetano Benčić
Enrico Cirelli
Klaudia Bartolić Sironić
Ilaria Sommariva

Ecclesia S. Mariae de Turre cum capellis suis – identification of an earlier phase of the Church of the Holy Cross at Tar – Stancija Blek (Tar-Vabriga – Torre-Abrega, Istria)

Ecclesia S. Mariae de Turre cum capellis suis – utvrđivanje ranije faze crkve sv. Križa na lokalitetu Tar – Stancija Blek (Tar-Vabriga – Torre-Abrega, Istra)

131–142

Maja Zeman
Suzana Damiani
Marta Perkić
Ivana Ožanić Roguljić
Kristina Turkalj

Otkrivanje starih dubrovačkih katedrala. Istraživačke aktivnosti i međunarodna suradnja 2020. – 2022.

Discovering the Old Dubrovnik Cathedrals. Research Activities and the International Collaboration in 2020–2022

143–156

Juraj Belaj
Josip Pavić
Željko Krnčević

O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoše kraj Goriša 2021. godine
On the archaeological excavation of the site of Mukoše near Goriš in 2021

157–163

Sebastian Stingl

Romboidni brevar iz Novske
The rhomboid breverl from Novska

Pregledni radovi Review papers

164–179

Mia Marijan
Andreja Kudelić

Upotreba ognjišnih keramičkih predmeta u
domaćinstvima kasnog brončanog doba
The usage of hearth-related ceramic objects in
Late Bronze Age households

180–188

Snježana Vrdoljak

Kalupi za lijevanje šuplje sjekire na lokalitetu
Kalnik – Igrišće
The casting moulds for socketed axes from the
site Kalnik – Igrišće

189–201

Tea Kokotović

Rezultati antropološke analize ljudskih koštanih
ostataka s lokaliteta Mukoške kraj Goriša iz 2021.
godine
Results of the anthropological analysis of the
osteological material from Mukoške site near Goriš
from 2021

202–211

Antonela Barbir
Petar Crnčan

Usporedna malakološka zbirka kao znanstveni
alat u arheologiji
Comparative malacological collection as a
scientific tool in archaeology

Kratki projektni izvještaj Short project report

212–218

Marina Ugarković
Martina Korić

O aktivnostima i rezultatima prve godine projekta
*Transformiranje jadranskog kozmosa: otočnost,
povezanost i globalni identiteti pred-rimske
Dalmacije* (AdriaCos) (HRZZ UIP-2020-02-2419)
On the activities and results of the first year of
the project *Transforming the Adriatic cosmos:
insularity, connectivity, and glocal identities of
pre-Roman Dalmatia* (AdriaCos) (HRZZ UIP-2020-
02-2419)

Kratki terenski izvještaj Short field report

219–222

Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar

Istraživanja groblja pod tumulima u Dolini kod
Nove Gradiške 2021. godine
Excavations at the cemetery under the tumuli in
Dolina near Nova Gradiška in 2021

Karta nalazišta Map of sites

1. Ostrovo – Sokolovac
2. Novi Grad na Savi
3. brdska dionica rimske ceste *Incerto – Stravianis – Mursa*
4. Dolina
5. Novska
6. Lozan – Lendava
7. Kalnik – Igrišće
8. Kurilovec – Belinščica
9. Tar – Stancija Blek
10. Rab – uvala Podšilo
11. Goriš – Mukoš
12. Hvar – Stari Grad
13. Dubrovnik

Nalazi rimske vojne opreme i konjske orme s nalazišta

Ostrovo – Sokolovac

Finds of Roman military equipment and horse harness from the site of Ostrovo – Sokolovac

Prethodno priopćenje >
Antička arheologija
Preliminary report >
Roman archaeology

Asja Tonc¹
Marko Dizdar¹
Hrvoje Vulić²

(1) Institut za arheologiju
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
atonc@iarh.hr
ORCID: 0000-0001-9067-4639
mdizdar@iarh.hr
ORCID: 0000-0003-3964-9002
(2) Gradski muzej Vinkovci
Trg bana J. Šokčevića 16
HR-32100 Vinkovci
hrvoje@muzejvk.hr
ORCID: 0000-0001-8792-4043

Primljeno Received 20. 08. 2022.
Prihvaćeno Accepted 10. 10. 2022.

Ključne riječi: južna Panonija, Vinkovci, antika, pojasevi, konjska oprema, oklop, rimska vojska, veterani

Key words: southern Pannonia, Vinkovci, Antiquity, belts, horse harness, armour, Roman army, veterans

U nekoliko terenskih pregleda Gradskog muzeja Vinkovci prostora između Ostrova i Gaboša, smještenih sjeverno od Vinkovaca, otkrivena su nova arheološka nalazišta, od kojih se brojnošću kao i raznovrsnošću nalaza izdvaja ono na položaju Ostrovo – Sokolovac. Osim nalaza iz mlađeg željeznog doba, najveći broj prikupljenih predmeta pripada razdoblju antike te ukazuje na postojanje naselja koje se vjerojatno nalazilo uz cestu Cibalae – Mursa. Među metalnim nalazima ističu se elementi pojasnih garnitura, zatim dijelovi konjske opreme (orme) i element oklopa (*lorica segmentata*) koji se mogu povezati s rimskom vojskom. Iako nedostaje kontekst nalaza, tipološko-kronološka analiza omogućila je izdvajanje dva horizonta potencijalne vojne prisutnosti: prvi, znatno slabije zastupljen, u 1. stoljeće te drugi, u 2. – 3. stoljeće, kojem pripada većina nalaza. Interpretacija nalaza oslanja se na postojeće analogije kao i njihovu kontekstualnu interpretaciju, pri čemu se ukazuje na potencijal uloge veterana.

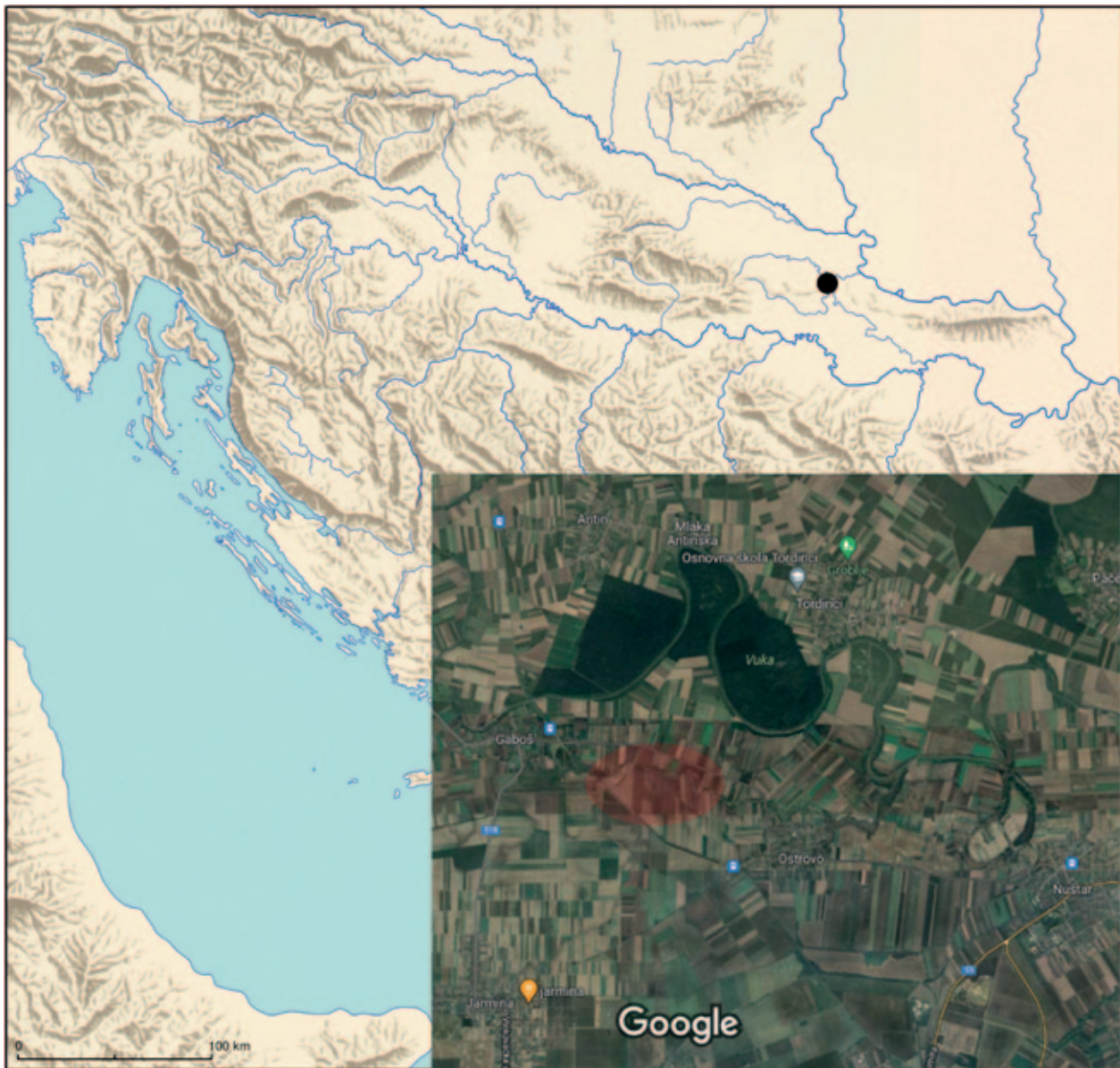
Field surveys of the area between the settlements of Ostrovo and Gaboš north of Vinkovci, carried out by the Vinkovci Municipal Museum, revealed the existence of several new archaeological sites. Among these, the site of Ostrovo–Sokolovac stands out by having numerous and diverse finds. Aside from the Late Iron Age, the largest amount of surface finds belongs to Antiquity, pointing to the existence of a settlement that was probably located alongside the Cibalae – Mursa road. Notable metal finds are the elements of belt sets, horse gear (harness), and an armour element (*lorica segmentata*) that can be associated with the Roman army. Even though the finds have no contexts, the typological and chronological analysis helped single out two horizons of potential military presence: one from the 1st c. AD, which is poorly represented, and another from the 2nd and 3rd c. AD, which most of the finds belong to. Their interpretation relies on known analogies and their contextual interpretations, with the emphasis on the potential role of veterans.

Uvod

Nalazište Ostrovo – Sokolovac smješteno sjeverno od Vinkovaca u Vukovarsko-srijemskoj županiji, između naselja Ostrovo i Gaboš (karta 1), otkriveno je terenskim pregledima Gradskoga muzeja Vinkovci. Djelatnici muzeja, uz povremenu suradnju Instituta za arheologiju, tijekom više godina proveli su terenske preglede prostora između Ostrova i Gaboša u kojima je otkriveno više do tada nepoznatih arheoloških nalazišta datiranih od prapovijesti do antike i srednjeg vijeka. Inače, radi se o blago povišenom području smještenome južno od rijeke Vuke, dok s južne strane protječe manji vodotok (Gaboška) Vučica koja se sjeveroistočno od Ostrova ulijevala u Vuku. Nalazište Sokolovac smješteno je zapadno od Ostrova, na gredi duljine preko 2 km koja se blago spušta prema jugu i Gaboškoj Vučici. Sjevernu granicu nalazišta predstavlja

današnja cesta koja povezuje Ostrovo i Gaboš.

Terenski pregledi poduzimani su u različita doba godine te su tijekom njih prikupljeni brojni površinski nalazi iz svih razdoblja, pri čemu su oni iz antike daleko najbrojniji, a potom slijede oni iz mlađega željeznog doba. Na zapadnome kraju nalazišta uočena je i veća koncentracija rimskih opeka koja ukazuje, pored prikupljenih nalaza, kako se vjerojatno radi o naselju koje se smjestilo uz prometnicu koja je povezivala Cibalae s Mursom. Očuvanost predmeta varira i većina se oštećenja najvjerojatnije može pripisati aktivnostima povezanim s poljoprivrednim radovima. Oranjem je većina nalaza i dospjela na samu površinu, ali ujedno ta aktivnost može dovesti do fragmentacije predmeta ili oštećenja uslijed kojih dolazi do lomova. Okolnosti nalaza stoga ne dopuštaju spekuliranje o izvornom stanju i načinu dospjeća predmeta u sloj, primjerice je li ponekad riječ o namjerno

Karta 1 Položaj lokaliteta Ostrovo – Sokolovac (izvor satelitske snimke: Google Maps, ©2022. CNES/ Airbus, Landsat / Copernicus, Maxar Technologies; slijevu kartu izradio T. Kaniški za Institut za arheologiju, Zagreb; obradila: A. Tonc)

Map 1 Position of the Ostrovo–Sokolovac site (source of satellite imagery: Google Maps, ©2022. CNES/ Airbus, Landsat / Copernicus, Maxar Technologies; physical map made by T. Kaniški for the Institute of Archaeology, Zagreb; adapted by: A. Tonc)

odbačenim, već oštećenim predmetima. Općenito, brončani su predmeti ipak dosta dobro očuvani. Kako je riječ o površinskim nalazima, nedostaje njihov kontekst te se interpretacija oslanja na tipološko-kronološku identifikaciju nalaza i, kada je to moguće, interpretaciju funkcije na osnovi poznatih analogija. U ovom se radu prikazuje samo jedan, odabrani dio predmeta prikupljenih na položaju Sokolovca. Riječ je o brončanim predmetima koji se pripisuju rimskoj vojničkoj opremi, odnosno elementima pojasnih garnitura i konjske opreme te prstenastome elementu obručastoga oklopa. Uz to, prikazani su i pojedini predmeti poput fibule i brončane posude koji se, s obzirom na nalaze vojničke opreme, također mogu povezati s vojnom prisutnošću na tom položaju.

Dijelovi pojasnih garnitura

Diobrončanih predmeta prikupljenih na položaju Sokolovca predstavlja dijelove pojasnih garnitura.

Pređica dužine 3 cm s trapezoidnim nastavkom s T-ušicom te malim volutama (T. 1: 1) pokazatelj je promjena u konstrukciji vojničkih pojaseva tijekom 2. stoljeća, kada se postupno napuštaju dvodijelne kopče sa zglobnom konstrukcijom. Pređice s pravokutnom ili T-ušicom u upotrebi su od sredine 2. do otprilike sredine 3. stoljeća (Oldenstein 1976: 214–216; Radman-Livaja 2004: 94, sl. 21, kat. br. 271–278; Hoss 2014: tip A.5.a., 40–41 katalog). U otprilike isto razdoblje datiraju ukrasni okovi s proširenim pravokutnim gornjim dijelom (T. 1: 2; Radman-Livaja 2004: 94, kat. br. 281–285; Hoss 2014: okov tipa B.25, 199–200 katalog). Okov sa Sokolovca sačuvan je u dužini od 3 cm, sa širinom pravokutnog dijela oko 2 cm. Pojasnoj opremi razdoblja između sredine 2. i sredine 3. stoljeća najvjerojatnije pripada i brončano dvojno dugme s kalotastom (gljivastom)¹ glavom promjera 1,5 cm (T. 1: 3). Dugmad ovoga tipa koristila se u kombinaciji s prstenastom ili četvrtastom kopčom za vezivanje remena, s mogućnošću da su manji primjerci služili za konjsku ormu (Oldenstein 1976: 167–169, T. 46: 485–489; Bishop, Coulston 2006: 182–

183, sl. 118: 9–12; Radman-Livaja 2004: 95, kat. br. 303–305; 2008: 298, br. 33–39; o nošenju s prstenastim kopčama v. Gui 2015a; konjska orma, v. Palágyi 1990).

Zatvorene prstenaste kopče s produžetkom obruča također bi se mogle pripisati pojasnoj opremi, iako se ponekad ovakvi predmeti interpretiraju i kao fibule.² Kopča s obručem promjera 3,2 cm i ukupnom dužinom 4,5 cm završava trokutastim proširenjem s urezanim ukrasom (motiv trokuta te sitni urezi duž vanjskih stranica trokuta) (T. 1: 4; sl. 1: 2). Slična kopča s obručem promjera 4 cm i ukupnom dužinom oko 5,5 cm ima četvrtasti završetak s poprečnim urezima na rubu proširenja (sl. 1: 1). Ovakve se kopče datiraju u 3. i rano 4. stoljeće i rasprostranjene su diljem Panonije (Oldenstein 1976: 218–219, T. 79, kat. br. 1058–1061; Sagadin 1979: 307–308, T. 7: 4–7; Sellye 1990; Radman-Livaja 2004: 95, kat. br. 291–298; 2008: 298–299, br. 28–32). S obzirom na nešto manje dimenzije, primjerci sa Sokolovca mogli bi se prije interpretirati kao kopče namijenjene pričvršćivanju odjeće nego pojasne kopče.

Pojasnoj opremi može se pripisati i ulomak jezička štapićastoga oblika s karikom, sačuvan u duljini od oko 3 cm (T. 1: 6). Prelomljeni dio je nešto širi, a oba su izdužena dijela četvrtastoga presjeka te ukrašena poprečnim urezima. Jezičci ovoga oblika ponekad se nazivaju germanskim, pri čemu bi produžetak jezička nakon karike govorio u prilog rimskome porijeklu varijante (Oldenstein 1976: 148; Radman-Livaja 2004: 96). Datiraju se u 3. stoljeće i pojavljuju u kontekstima vojnih logora (Oldenstein 1976, 147–150; Radman-Livaja 2004: 96, kat. br. 312; Bishop, Coulston 2006: 182–183, sl. 118: 13–15; Hoss 2014: tip H.4, varijanta H.4.b., 279–281 katalog).

Ulomak s volutama mogao bi pripadati pređici pojasne kopče (T. 1: 5; sl. 1: 3). Sačuvana je polovica pređice (dimenzija oko 5,5 x 3,5 cm), s unutarnjom volutom koja dodiruje luk pređice i ulomkom druge unutarnje volute. Nekoliko je, međutim, značajnih oblikovnih detalja koji

¹ Često se opisuju kao eng. *fungiform studs* ili njem. *pilzförmiger Kopfplatte* (v. citiranu literaturu).

² Radman-Livaja 2004: 95; Böhme 1972: 46. Usp. također primjerke u Koščević 1991: 65 (*zatvorene prstenaste fibule*) i 93–94, 100, sl. 639a–c (*pređice vojnog pojasa*); o kopčama ovoga tipa kao fibulama još i npr. Sellye 1990; Beneš 2018.

Sl. 1 Ostrovo – Sokolovac. 1–2 Prstenaste kopče, 3 ulomak pređice ili ukrasnog okova (snimio: H. Jambrek)
Fig. 1 Ostrovo–Sokolovac. 1–2 Ring buckles, 3 fragment of a belt buckle or decorative fitting (photo by: H. Jambrek)

otežavaju interpretaciju. Unutarnje volute djeluju blisko postavljene, razdijeljene samo dosta uskim središnjim produženim dijelom na koji se mogao naslanjati trn pređice. Nisu vidljivi ostaci poprečne šipke, tj. pravokutnoga okvira kakav se obično nalazi i na najjednostavnijim pređicama kopči vojnih pojaseva (usp. kopče s volutama u Hoss 2014: 10–17 katalog), niti ostaci zglobne konstrukcije. Također, unutarnje su volute obično znatnije međusobno razmaknute i ne dopiru skroz do luka pređice. S obzirom na nedostatak poprečne šipke okvira mogla bi se pripisati varijantama antoninskoga razdoblja, u upotrebi tijekom 2. i prve polovice 3. stoljeća (usp. Deschler-Erb 2016: 599, sl. 5: 1; Hoss 2014: tip A.4, 35–38 katalog), no takva atribucija ostaje upitna s obzirom na navedene morfološke odlike ulomka. Moglo bi se raditi i o ulomku pojasnoga okova s vitičastim motivom (Hoss 2014: tip B.20, 170–174 katalog),³ iako bi ulomak sa Sokolovca veličinom odudarao od većine primjeraka za koje S. Hoss navodi dimenzije. Okovi s vitičastim motivom datiraju se između kraja 2. i sredine 3. stoljeća (Hoss 2014: 171), što odgovara dataciji prikazane pojasnne opreme.

Dijelovi konjske orme

Određeni predmeti pripadaju dekorativnim i/ili funkcionalnim dijelovima konjske orme – privjescima, falerama, spojnim kukama, okovima.

Spojna kuka s pravokutnom pločicom (T. 2: 1) odgovara tipu 10 po Bishopu. Ukupna dužina je 4 cm, a širina pravokutnoga dijela 1,5 cm. Nedostatak rupica za zakovice te blago suženje kuke svrstavaju ovaj primjerak u varijantu 10e spomenutoga tipa (Bishop 1988: 161, sl. 51: 10e). Sličnog su oblika i spojne kuke tipa 5 s pravokutnom pločicom, pri čemu bi varijanta 5e odgovarala prikazanom primjerku zbog nedostatka rupica za zakovice i poprečnim linijama istaknutog spoja pločice i luka (Bishop 1988: 157, sl. 50: 5e). Savijeni dio ukrašen je valovitom uzdužnom linijom slično ulomku iz Augsburg-Oberhausena (Hübener 1973: T. 13: 3) ili Kalkriesea (Harnecker, Franzius 2008: T. 17: 260). Slične manje ukrašene ili neukrašene spojne kuke javljaju se u logorima augustovskoga doba (usp. Hübener 1973: 41, T. 13: 2; Fingerlin 1986: 158, Fundstelle 44.1.1, T. 4; Unz, Deschler-Erb 1997: kat. 1675; Horvat 2015: 186–187, sl. 7: 5), iako se spojne kuke ovoga tipa općenito datiraju u okvire 1., s mogućom uporabom i tijekom 2. stoljeća (Bishop 1988: 100; Radman-Livaja 2004: 106–107).

Ukrasni okovi konjske orme zastupljeni su s dva primjerka. Prvi je izduženoga pravokutnog oblika sa zaobljenim krajevima ukrašenima poprečnim urezima te dva trna na poleđini. Na sredini jedne duže stranice nalazi se ušica s „rogolikim” završecima. Ukupna dužina je 3,2 cm (T. 2: 2). Okovi ovoga tipa pripadaju opremi 2. i 3. stoljeća. Ponekad nemaju

ušicu već samo dva trna na poleđini (Palágyi 1990: sl. 13: 79.11.56; 14: 79.11.45), no javljaju se i primjerci gotovo identični onome sa Sokolovca (Nicolay 2007, 53–54, tip B.12 – T. 77: 26.11, 171.5; Lenz 2001: T. 86: 896; Feugère 2002: 116, sl. 6: 2; 19: 181). Okovi s ušicom služili su za vješanje privjesaka (Feugère 2002: 116).⁴

Drugi okov, odnosno razvodnik za provlačenje remenja orme pravokutnoga je oblika (4 x 1,5 cm) i šupljega presjeka. Gornja strana oblikovana je u dva četverokuta s paralelnim urezima između kojih je razmak (udubljenje) (T. 2: 3). Na jednoj strani, u liniji s udubljenjem, nalazi se dugmetasto izbočenje koje je moglo služiti dodatnome pričvršćivanju orme. Donekle su usporedivi jednostavniji razvodnici četvrtastoga oblika sa sličnim ukrasom paralelnih žlijebova datirani u 3. stoljeće (Gschwind 1998: 115, sl. 1: 7–8, 10; Radman-Livaja 2004: 118, kat. br. 540).

Srcoliki privjesak s ušicom na gornjem dijelu i trokrakim završetkom (T. 2: 4) odgovara donjem dijelu kompozitnih privjesaka konjske orme 2. i 3. stoljeća. Privjesak je dug 4 cm, snajvećom širinom 2,3 cm. Zbog produžetka donjega dijela, ovi se privjesci obično opisuju kao falusoidni te su dobro dokumentirani u različitim dijelovima Rimskoga Carstva (Oldenstein 1976: 137–139; Palágyi 1990; Deschler-Erb, Schwarz 1993: 177; Gschwind 1998: 125, 137–138; Buora 2002: 48–49, T. 3: 4; Radman-Livaja 2004: 118, kat. br. 541; Nicolay 2007: T. 79: B17; Guillaud 2019: 272–273, sl. 208–209). Koristili su se u kombinaciji s izduženim okovom s ušicom analognom prethodno opisanom primjerku (Feugère 2002: sl. 6: 2), ali i drugim oblicima okova (Gschwind 1998: sl. 7: 1–6; Guillaud 2019: sl. 208: d–h). S obzirom na nedostatak konteksta sokolovačkoga primjerka, svakako ga nije moguće nedvojbeno povezati sa spomenutim okovom, već je mogao biti ovješeno i na okov drugoga oblika.

U kategoriju konjske opreme vjerojatno se može uvrstiti i ulomak predmeta okrugloga oblika i trakastoga presjeka, s vanjskim okvirom unutar kojeg se nalazi ažurirani motiv. Unutrašnjost ima kompoziciju niza polumjesečastih tj. pelta motiva, okrenutih vrhovima prema sredini (T. 2: 5). Predmet je oštećen, izvorno je vjerojatno imao promjer oko 6,5 – 7 cm. Ulomak se može pripisati falerama koje dolaze u nizu varijanti, s dosta dobrom usporedbom u primjercima iz Zugmantela (Oldenstein 1976: 236, T. 87: 1134) ili Akvileje (Buora 2002: 49, sl. 3: 7–8), datiranim na kraj 2. i u prvu polovicu 3. stoljeća, kao i primjercima s nepoznatih nalazišta u Srbiji (Ratković 2008: 800–801, kat. br. 21–23).

Dugmasti pričvršćivač s trokutastim tijelom i okruglom petljom (T. 2: 6) dodaje se kategoriji moguće konjske opreme, iako je funkcija ovakvih predmeta dvojbena, odnosno mogli su imati višestruke funkcije s obzirom na kontekst i veličinu – za vješanje mača, ogrtača itd. (Wild 1970: 145–145; Radman-Livaja 2004: 92; Gui 2015b). Primjerak sa Sokolovca, ukupne dužine 5 cm s plosnatom

3 Slični su i primjerci tipa B.27 (Hoss 2014: 209–211, npr. T. 62: B.1770 ili B.1779), no prečka između voluta na njima se nastavlja i spaja s lukom dok je na ulomku sa Sokolovca prostor između voluta i luka prazan.

4 Usp. crtež primjerka u bazi Artefacts (<https://artefacts.mom.fr/home.php>) pretragom šifre SPD-4014. Za pristup detaljnijim podacima za pojedini unos potrebno je obaviti korisničku registraciju.

petljom promjera 2 cm, shemom odgovara tipu Vc po Wildu – pričvršćivačima trokutastog tijela s diskastom petljom plosnate glave koji su datirani u 2. stoljeće u vojnim kontekstima Britanije i Germanije (Wild 1970: 140–141, sl. 1: Va–d, kat. br. 74–86). Jedan primjerak pričvršćivača tipa Vc pronađen je u auxilijarnome logoru Giläu u Dakiji i datiran u 3. stoljeće (Gui 2015b: 232, T. 2: A1). Trokutasti pričvršćivači datirani u augustovsko doba vrlo su slični, no dimenzijama znatno manji, a trokutasto je tijelo raskovano, trakastoga presjeka (Feugère 2002: 106, sl. 15: 116),⁵ pa se razmatrani primjerak može bolje usporediti s onima 2. – 3. stoljeća. No, ono što razlikuje sokolovački pričvršćivač od ostalih poznatih primjeraka jest pojava dviju manjih petlji (promjer 1 cm) u donjim uglovima trokutastoga tijela, za sada bez analogija.

Izuzev spojne kuke, koja bi mogla biti ranija – čak i augustovske datacije s obzirom na analogije u rimskim vojnim logorima – konjska oprema sa Sokolovca datira u razdoblje 2. i 3. stoljeća.

Zaštitna oprema: element oklopa

Posljednji predmet koji se prikazuje jest prstenastoga oblika, s poprečnom pločicom ispod koje je kratki trn (T. 2: 7). Unutarnji promjer prstena iznosi 1 cm, a ukupna dužina predmeta 2,2 cm. Nalaz se može odrediti kao prstenasti element za pričvršćivanje obruča oklopa uz pomoć vrpce i kuka karakterističan za obručaste oklope (*lorica segmentata*) tipa Newstead (Bishop 2002: 57–58; Guillaud 2019: 223–224, sl. 161). Ovaj primjerak odgovara tipu li po M. D. Thomasu (Thomas 2003: 109–110, sl. 67). Oklopi tipa Newstead pripadaju razdoblju 2. – 3. stoljeća (Bishop 2002: 49), stoga je predmet još jedna potvrda prisutnosti rimske vojske na Sokolovcu u tom razdoblju.

Zaključak

Među metalnim nalazima s područja Sokolovca više je predmeta koji na osnovi postojećih analogija pripadaju rimskoj vojnoj opremi, točnije elementima pojasnih garnitura i konjske orme. Dio konstrukcije obručastoga oklopa nedvojbeno pripada u sferu zaštitne opreme vojnika. S obzirom na nedostatak konteksta, tipološka-kronološka analiza omogućava određeni uvid u vrijeme rimske vojne prisutnosti, dok se narav iste zadržava u sferi spekulacije. Utvrđena su dva horizonta rimske vojne prisutnosti na lokalitetu – prvi tijekom 1. stoljeća te drugi, znatno bolje dokumentiran, datiran otprilike od sredine 2. do u 3. stoljeće.

Horizontu 1. stoljeća općenito pripada jako malo predmeta s nalazišta Sokolovac, no na taj se horizont vrijedi osvrnuti budući da je riječ o vrlo zanimljivome razdoblju rimskih osvajanja međurječja Save, Drave i Dunava te kasnijem formiranju administrativno-upravne vlasti, a u

Sl. 2 Ostrovo – Sokolovac. Fibula (*Distelfibel*) s rombičnom pločicom tipa Feugère 19 (snimio: H. Jambreč)
Fig. 2 Ostrovo–Sokolovac. Brooch (*Distelfibel*) with a rhombic plate of type Feugère 19 (photo by: H. Jambreč)

pogledu rimske vojne prisutnosti i stvaranju vojnih uporišta, odnosno stacioniranju vojnih postrojbi na području južne Panonije (pregledno v. Radman-Livaja 2012: 166–172). Spojna kuka tipa Bishop 10 mogla bi se, kako je spomenuto, smjestiti na sam početak tog razdoblja, u vrijeme prve polovice stoljeća, moguće augustovsko-tiberijske vladavine. Tek je nekoliko dodatnih indicija za mogućnost tako ranoga datiranja spojne kuke, nalaza koji bi ujedno mogli ukazivati na vojnu prisutnost u prvoj polovici 1. stoljeća – fibula, ručka kaserole i novac.

Fibula s rombičnom pločicom (*Distelfibel*) (sl. 2) kojoj je noga lijevana u jednom komadu, zajedno s pločicom, može se odrediti kao tip Feugère 19d2 = Riha 4.5.2.⁶ (Feugère 1985: 182 (tip 19d2), 288, T. 105: 1375, 1376, 1378; Riha 1979: 101, 103, T. 20: 536, 537). Primjerak predstavlja tzv. razvijenu varijantu ovoga tipa fibule⁷ koja se javlja od srednjeaugustovskoga doba, a najčešće tijekom 2. i 3. četvrtine 1. stoljeća (Feugère 1985: 291–292; Riha 1979: 102–103; Sedlmayer 2009: 20–21). Ovaj se tip fibule najčešće javlja u zapadnome dijelu Rimskoga Carstva, naročito u Galiji i Porajnju, kao dio ženske nošnje (Böhme-Schönberger 2002). No, izvan matičnoga područja, u određenim kontekstima Germanije i *Barbaricum*, a moguće i Panonije, mogle su biti nošene i od strane muškaraca koji su služili u rimskoj vojsci

6 Navedeni tip objedinjuje fibule s okruglom pločicom (diskom) i rombičnom, koje M. Feugère odvaja u podtipove (usp. Riha 1979: 101–102 i Feugère 1985: 182, varijante 19a i 19b s diskom te varijante 19d–e s rombičnom pločicom).

7 Usp. tip 16, ranije diskaste fibule (v. Feugère 1985: 270–276).

5 Usp. Feugère (M.), coll. Gilles (A.), Bouton à anneau (baza Artefacts, code BTA-4005), pristupljeno 25/07/2022.

(Böhme-Schönberger 2002: 218–220; Sáró 2018).⁸ Ulomak ručke brončane kaserole tipa E134-135 (sl. 3) sjevernoitalske je proizvodnje augustovsko-tiberijskoga doba (Droberjar 1998: 36–38; 1999: 135). Zanimljivo je da se isti oblik posude javlja, među brojnim drugim predmetima, u bogatome grobu II na nalazištu Dobřichov – Pičhora zajedno s diskastim fibulama tipa Feugère 19, uključujući i fibulu s rombičnom pločicom. S obzirom na nalaze oružja u istoj cjelini, grob se pripisuje muškarcu, vojniku koji je služio pod markomanskim kraljem Marbodom (Droberjar 1999: 162, 214–217, T. 3–7). Kaserole su često bile dio osobne opreme rimskoga vojnika kao posude za pripremu i konzumaciju hrane i pića (Holliger, Holliger 1985: 47). Naravno, bez pravoga konteksta ne može se govoriti o povezanosti diskaste fibule i ručke kaserole, no zanimljiva je koincidencija ovih predmeta, često tumačenih kao oznaka prisutnosti rimskih vojnih trupa (napose van matičnoga područja proizvodnje i distribucije), upravo sa spojnomo kukom koju je moguće pripisati vojnoj opremi. Nadalje, zanimljiv je brončani as (RIC 431) s retrogradnom kontramarkom AVC (V i A s ligaturom), kovan u Rimu za Augusta 7. g. pr. Kr. Kontramarka AVC datira u srednje do kasnoaugustovsko doba (Werz 2009: 143–143, 170, tip 54, podtip 54.40), no novac serije IV (RIC 426–442) s kontramarkama dolazi na područje Podunavlja i Porajnja u kasnoaugustovskom do ranotiberijskom razdoblju kao sredstvo isplate vojnika (Wigg-Wolf 2007; Sedlmayer 2020: 48–49). Postoje, dakle, vrlo zanimljive indicije o mogućoj prisutnosti rimskih vojnih postrojbi ili pojedinačnih pripadnika istih u okolici Vinkovaca, na položaju Sokolovca, iako naravno nedostaju jasniji dokazi za takvo tumačenje utilitarnih predmeta koji ne moraju nužno biti dio vojne opreme, poput fibule ili brončane posude. Ipak, već je ukazano na moguću prisutnost auxilijarnih postrojbi u Cibalama u vrijeme panonsko-delmatskoga ustanka i Tiberijevih osvajanja ovoga dijela Panonije (Dizdar, Radman-Livaja 2004; Dizdar 2012: 128).

Idući horizont vojne prisutnosti na Sokolovcu pripada drugoj polovici 2. i 3. stoljeću. Ovome horizontu pripada većina prikazane građe koja pripada pojasnim garniturama i konjskoj ormi, a koja se većinom može, bez mnogo dvojbi, povezati s rimskom vojnom opremom. Prstenasti element obročastoga oklopa tipa Newstead nesumnjivo pripada u sferu *militarie*. Ipak, uvijek ostaje mogućnost da je dio predmeta, poput konjske opreme, mogao biti korišten i u civilnome kontekstu. Ostaje pitanje tumačenja pojave vojne opreme ovoga razdoblja na tom položaju. S obzirom na brojne analogije za prikazanu građu u kontekstima povezanim s auxilijarnim postrojbama (v. Oldenstein 1976; Gschwind 1998; obročasti oklop kao dio auxilijarne opreme: Nicolay 2007: 21), isto tumačenje moglo bi se ponuditi za materijal koji potječe sa Sokolovca.

Sl. 3 Ostrovo – Sokolovac. Ulomak ručke brončane kaserole (snimio: H. Jambrek)

Fig. 3 Ostrovo–Sokolovac. Fragment of handle of a bronze casserole (photo by: H. Jambrek)

No, nema naznaka za postojanje auxilijarnoga logora na tom području, s obzirom da su, sukladno trenutnim spoznajama, postrojbe pretežno stacionirane u logorima koji pripadaju sustavu *limesa* na Dunavu (usp. kartu i popis u Radman-Livaja 2012: 160, sl. 1; 175–176, Tabla 1). Ipak, ostaje i mogućnost kako se radilo o nekom privremenom vojnom logoru koji se nalazio uz prometnicu koja je povezivala Cibalae s Mursom. O potencijalno važnoj rimskoj komunikaciji svjedoči i postojanje još vidljivoga velikog zemljanog humka – tumula na položaju Gaboš – Mišljenovci nekih 2 do 3 km prema sjeverozapadu (Kratofil et al. 2020: 50). Tumul se, iako snižen intenzivnom poljoprivrednom obradom, još uvijek jasno ističe u krajoliku te je snimljen geomagnetskom metodom 2016. godine. Čini se kako se pored njega nalaze ostaci još jednoga tumula koji se više gotovo niti ne prepoznaje na površini oranica. Da se vrlo vjerojatno radi upravo o rimskome tumulu svjedoče i rezultati nedavnih istraživanja kod Starih Jankovaca istočno od Vinkovaca s ukopom dva konja s dvokolicom iz početka 3. stoljeća koji pripada skupini tumula položenih uz cestu koja je od Cibala vodila prema Sirmiumu (Kratofil et al. 2020).

Ukoliko na Sokolovcu nije riječ o trajnijoj postaji i ako se razmotri hipoteza da je uistinu riječ o pojavi opreme ne u civilnome kontekstu, već u asocijaciji s rimskim vojnicima (auxilijarima), moglo bi se spekulirati o veteranima. J. Nicolay smatra da se pojava vojne opreme u ruralnim kontekstima može tumačiti kao indikacija naseljavanja veterana auxilijarnih jedinica nakon povratka iz službe, često u smislu povratka u rodni kraj, pri čemu zadržavaju dio opreme kao memorabiliju (Nicolay 2002; Derks, Roymans 2006; v. i Feugère 2002: 81–83). Na ovu mogućnost možda bi ukazivali brojni kasnolatenški nalazi koji svjedoče kako se na Sokolovcu nalazilo istaknuto naselje iz kraja 2. i 1. st. pr. Kr. No, tijekom 2.

⁸ Srodni tipovi fibula sa spiralom unutar tuljca (fibule varijante Feugère 16 i 18 te Langton Down) javljaju se na području istočnoga Jadrana, južne Panonije i jugoistočnih Alpi u autohtonim, ali i vojnim kontekstima (Dizdar, Tonc 2013).

i 3. stoljeća dolazi do određenih promjena u simbolici koja je asocirana s povišenim statusom vojnika te su civili također mogli koristiti pojasne garniture za nošenje mačeva, iako su pretežno ipak u upotrebi u vojnome kontekstu, dok se ukrasi konjske orme apotropejskoga karaktera također često pojavljaju u civilnoj upotrebi (Nicolay 2007: 215–216, 226–231). Već je i pri obradi samih nalaza spomenuta moguća dvostruka funkcija pojedinih predmeta, što otežava samu interpretaciju. Je li riječ o veteranima, dakle, koji se naseljavaju na ruralnome području u blizini Cibala, ili o sekundarnoj upotrebi nekadašnje vojne opreme od strane civilnoga stanovništva? Iako decidanoga odgovora nema, nalazi pokazuju na potencijal tzv. ruralnih lokaliteta u otkrivanju rimskodobnoga svakodnevnog života kao i interakcije civilnoga i vojnoga stanovništva u zaleđu dunavskoga Limesa.

Katalog nalaza vojne opreme

1. Element pojasne garniture. Pređica s trapezoidnim nastavkom s T-ušicom te malim volutama (T. 1: 1).
Dužina: 3 cm; širina: 2,2 cm
Materijal: bakrena slitina
Datacija: sredina 2. – sredina 3. st.

2. Element pojasne garniture. Ukrasni okov s proširenim pravokutnim gornjim dijelom (T. 1: 2).
Dužina: 3 cm; širina pravokutnog dijela: 2,1 cm
Materijal: bakrena slitina
Datacija: sredina 2. – sredina 3. st.

3. Element pojasne garniture. Dvojno dugme s kalotastom („gljivastom”) glavom (T. 1: 3).
Promjer glave: 1,5 cm
Materijal: bakrena slitina
Datacija: sredina 2. – sredina 3. st.

4. Element pojasne garniture (?). Kopča s obručem koja završava trokutastim proširenjem s urezanim ukrasom (motiv trokuta te sitni urezi duž vanjskih stranica trokuta) (T. 1: 4; sl. 1: 2).
Promjer obruča: 3,2 cm; ukupna dužina: 4,5 cm; širina trokutastog proširenja: 1,5 cm
Materijal: bakrena slitina
Datacija: 3. – rano 4. st.

5. Element pojasne garniture (?). Kopča s obručem ima četvrtasti završetak s poprečnim urezima na rubu proširenja (sl. 1: 1).
Promjer: 4 cm; ukupna dužina: 5,5 cm.
Materijal: bakrena slitina
Datacija: 3. – rano 4. st.

6. Element pojasne garniture (?), pređica pojasne kopče ili ukrasni okov (T. 1: 5; sl. 1: 3). Ulomak predmeta s unutarnjom volutom koja dodiruje luk pređice i ulomkom druge unutarnje volute. Prostor između voluta nastavlja se u produžetak blago zaobljenog vrha.

Sačuvane dimenzije: oko 5,5 x 3,5 cm

Materijal: bakrena slitina

Datacija: 2. – prva polovica 3. st.

7. Element pojasne garniture. Ulomak jezička štapičastog oblika s karikom (T. 1: 6). Izduženi štapičasti dio nalazi se s obje strane karike. Prelomljeni dio je nešto širi, a oba su izdužena dijela četvrtastog presjeka te ukrašena poprečnim urezima.

Sačuvana dužina: oko 3 cm; promjer karike: 1,4 cm.

Materijal: bakrena slitina

Datacija: 3. st.

8. Konjska oprema, element orme. Spojna kuka s pravokutnom pločicom (T. 2: 1) odgovara tipu 10 po Bishopu. Savijeni dio ukrašen je valovitom uzdužnom linijom. Pločica je pravokutna, bez rupica za zakovice. Ukupna dužina: 4 cm; širina pravokutnog dijela: 1,5 cm
Materijal: bakrena slitina
Datacija: 1. st.

9. Konjska oprema. Okov konjske orme izduženog pravokutnog oblika sa zaobljenim krajevima ukrašenim poprečnim urezima te dva trna na poledini. Na sredini jedne duže stranice nalazi se ušica s „rogolikim” završecima (T. 2: 2).

Ukupna dužina: 3,2 cm; širina ušice: 1 cm

Materijal: bakrena slitina

Datacija: 2. – 3. st.

10. Konjska oprema. Okov konjske orme odnosno razvodnik za provlačenje remenja orme pravokutnog je oblika i šupljeg presjeka. Gornja strana oblikovana je u dva četverokuta s paralelnim urezima između kojih je razmak (udubljenje) (T. 2: 3). Na jednoj strani, u liniji s udubljenjem, nalazi se dugmetasto izbočenje koje je moglo služiti dodatnom pričvršćivanju orme.

Dimenzije: 4 x 1,5 cm

Materijal: bakrena slitina

Datacija: 3. st. (?)

11. Konjska oprema. Ulomak kompozitnog privjeska konjske orme. Sroliki privjesak s ušicom na gornjem dijelu i trokrakim završetkom (T. 2: 4).

Dužina: 4 cm; najveća širina: 2,3 cm

Materijal: bakrena slitina

Datacija: 2. – 3. st.

12. Konjska oprema. Falera. Ulomak predmeta okruglog oblika i trakastog presjeka, s vanjskim okvirom unutar kojeg se nalazi ažurirani motiv. Unutrašnjost ima kompoziciju niza polumjesečastih, tj. pelta motiva, okrenutih vrhovima prema sredini (T. 2: 5).

Širina vanjskoj trakastog dijela: 0,7 cm; širina pelta motiva: oko 2 cm; izvorni promjer: oko 6,5 cm

Materijal: bakrena slitina

Datacija: kraj 2. – prva polovina 3. st.

13. Konjska oprema (?). Dugmasti pričvršćivač s trokutastim tijelom i okruglom petljom (T. 2: 6) te dvije manje petlje u donjim uglovima trokutastog tijela.

Ukupna dužina: 5 cm; promjer gornje (veće) petlje: 2 cm; promjer dviju manjih petlji: 1 cm

Materijal: bakrena slitina

Datacija: 2. – 3. st.

14. Zaštitna oprema. Element za pričvršćivanje obručastog oklopa (*lorica segmentata*) tipa Newstead. Predmet prstenastog oblika, s poprečnom pločicom ispod koje je kratki trn (T. 2: 7).

Unutarnji promjer prstena: 1 cm; ukupna dužina: 2,2 cm

Materijal: bakrena slitina

Datacija: 2. – 3. st.

Internetski izvor

Internet source

Artefacts – Encyclopédie collaborative en ligne des objets archéologiques, <https://artefacts.mom.fr/fr/home.php>

Google Maps – <https://maps.google.com> (19.08.2022.)

Literatura

Bibliography

Beneš, Z. 2018, Kování jha doby římské v Čechách, *Študijné zvesti Archeologického Ústavu SAV*, Vol. 63, 107–124.

Bishop, M. C. 1988, Cavalry equipment in the Roman army in the first century A.D., in: *Military equipment and the identity of Roman soldiers. Proceedings of the Fourth Roman Military Equipment Conference*, Coulston J. C. (ed.), British Archaeological Reports International Series 394, BAR Publishing, Oxford, 67–195. <http://dx.doi.org/10.17613/M6S84J>

Bishop, M. C. 2002, *Lorica segmentata Vol. I: A handbook of articulated Roman plate armour*. Journal of Roman Military Equipment Studies Monograph 1, Armatura Press, Great Britain. <http://dx.doi.org/10.17613/M65C1V>

Bishop, M. C., Coulston, J. C. N. 2006, *Roman military equipment from the Punic wars to the fall of Rome (second edition)*, Oxbow Books, Oxford. <https://doi.org/10.2307/1.j.ctvhd1dtw2>

Böhme, A. 1972, Die Fibeln der Kastele Saalburg und Zugmantel, *Saalburg Jahrbuch*, Vol. XXIX, 5–112.

Böhme-Schönberger, A. 2002, Die Distelfibel und die Germanen, in: *Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolnik zum 70. Geburtstag*, Kuzmová K., Pieta K., Rajtár J. (eds.), Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Nitra, 215–224.

Buora, M. 2002, *Militaria in Aquileia, Jahresbericht Gesellschaft Pro Vindonissa*, Vol. 2001, 41–52. <http://doi.org/10.5169/seals-282472>

Derks, T., Roymans, N. 2006, Returning auxiliary veterans: some methodological considerations, *Journal of Roman Archaeology*, Vol. 19, 121–135. <https://doi.org/10.1017/S1047759400006292>

Deschler-Erb, E. 2016, Gürtel und Riemenbeschläge in den Nordwestprovinzen – Das militärische Formenspektrum von tiberisch/klaudischer bis antoninischer Zeit, in: *Archäologie zwischen Römern und Barbaren (teil II)*, Voß H.-U., Müller-Scheeßel N. (eds.), Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 22(2), Rudolf Habelt GmbH, Bonn, 591–601.

Deschler-Erb, E., Schwarz, P.-A. 1993, Eine bronzene Speerspitze aus der Insula 22, *Jahresberichte aus August und Kaiser August*, Vol. 14, 173–183. <https://doi.org/10.5451/unibas-ep12171>

Dizdar, M. 2012, The archaeological background to the formation of ethnic identities, in: *The Archaeology of Roman Southern Pannonia: The state of research and selected problems of the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, Migotti B. (ed.), British Archaeological Reports International Series 2393, Archaeopress Publishing Ltd, Oxford, 117–136.

Dizdar, M., Radman-Livaja, I. 2004, Nalaz naoružanja iz Vrtne ulice u Vinkovcima kao prilog poznavanju rane romanizacije istočne Slavonije / Warrior equipment from Vrtne Street in Vinkovci as a Contribution to Understanding the Process of the Early Romanization of Eastern Slavonia, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 21, 37–53.

Dizdar, M., Tonc, A. 2013, Finds of fibulae from 1st cent. BC in Croatia: Trade and exchange between Eastern Alps, Danube and North Adriatic Region before and during the Roman conquest, in: *Relations Abroad. Brooches and other elements of dress as sources for reconstructing interregional movement and group boundaries from the Punic Wars to the decline of the Western Roman Empire*, Grabherr G., Kainrath B., Schierl T. (eds.), Innsbrucker Klassisch-archäologische Universitätsschriften Band 8, Innsbruck University Press, Innsbruck, 49–75.

Droberjar, E. 1998, L'Italia settentrionale e l'impero di Marobuduo. Testimonianze sulle reciproche relazioni in base al vasellame bronzeo e alle fibule, *Quaderni Friulani di Archeologica*, Vol. VIII, 31–126.

Droberjar, E. 1999, *Dobřichov-Piřchora. Ein Brandgräberfeld der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs)*, Fontes archaeologici pragenses Vol. 23, Museum Nationale Pragae, Pragae.

Feugère, M. 1985, *Les fibules en Gaule méridionale de la conquête à la fin du Ve s. ap. J.-C.*, Revue Archéologique de Narbonnaise Suppl. 12, Centre National de la Recherche Scientifique, Paris.

Feugère, M. 2002, Militaria de Gaule méridionale, 19. Le mobilier militaire romain dans le Département de l'Hérault (F), *Gladius*, Vol. XXII, 73–126. <https://doi.org/10.3989/gladius.2002.57>

Fingerlin, G. 1986, *Dangstetten I. Katalog der Funde (Fundstellen 1 bis 603)*, Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg Band 22, Landesdenkmalamt Baden-Württemberg, Stuttgart.

Gschwind, M. 1998, Pferdegeschirrbeschläge der zweiten Hälfte des 3. Jahrhunderts aus Abusina/Eining, *Saalburg Jahrbuch*, Vol. 49, 112–138.

Gui, M. 2015a, How to wear the Ringschnallencingulum in Dacia, in: *Ad Finem Imperii Romani. Studies in honour of Coriolan H. Opreanu, Cociş S., Lăzărescu V.-A., Gui M., Deac D.-A.* (eds.), MEGA Publishing House, Cluj-Napoca, 175–189.

Gui, M. 2015b, Button-and-loop fasteners from Porolissum and the rest of Dacia, in: *Archaeologia Transylvanica: studia in honorem Stephani Bajusz, Dobos A.* (ed.), Transylvanian Museum Society, Cluj-Napoca, 231–237.

Guillaud, L. 2019, *Militaria de Lugdunum. Étude de l'armement romain et de l'équipement militaire à Lyon (Ier s. av. – IVe s. ap. J.-C.)*, Monographies Instrumentum 62, Editions Mergoïl, Drémil-Lafage.

Holliger, Ch., Holliger, C. 1985, Bronzegefäße aus Vindonissa. Teil 1, *Jahresbericht Gesellschaft Pro Vindonissa*, Vol. 1984, 47–70. <http://doi.org/10.5169/seals-278497>

Horvat, J. 2015, Early Roman military finds from prehistoric settlements in the Gorenjska region / Zgodnjerimske vojaške najdbe s prazgodovinskih naselbin na Gorenjskem, in: *Evidence of the Roman army in Slovenia / Sledovi rimske vojske na Slovenskem*, Istenič J., Laharnar B., Horvat J. (eds.), Katalogi in monografije 41, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana, 171–208.

Hoss, S. 2014, *Cingulum Militare: Studien zum römischen Soldatengürtel des 1. bis 3. Jh. n. Chr.*, Unpublished PhD Thesis, University of Leiden, Leiden.

Hübener, W. 1973, *Die römischen Metallfunde von Augsburg-Oberhausen*, Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte 28, Lassleben, Kallmünz/Opf.

Košćević, R. 1991, *Antička bronza iz Siska: umjetničko-obrtna metalna produkcija iz razdoblja Rimskog Carstva*, Odjel za arheologiju Instituta za povijesne znanosti Sveučilišta, Zagreb.

Kratofil, B., Dizdar, M., Vučić, H. 2020, Zaštitno arheološko istraživanje rimskodobnoga tumula 1 u Starim Jankovcima 2017. – 2019. godine, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol. XVI, 39–53.

Lenz, K. H. 2001, *Römische Waffen, militärische Ausrüstung und militärische Befunde aus dem Stadtgebiet der Colonia Ulpia Traiana (Xanten)*, Phd Thesis, University Nijmegen, Nijmegen. <https://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/146828> (19.07.2022.)

Nicolay, J. 2002, Interpreting Roman military equipment and horse gear from non-military contexts: the role of veterans, *Jahresbericht Gesellschaft Pro Vindonissa*, Vol. 2001, 53–66. <http://doi.org/10.5169/seals-282473>

Nicolay, J. 2007, *Armed Batavians: use and significance of weaponry and horse gear from non-military contexts in the Rhine delta (50 BC to 450)*, Amsterdam Archaeological Studies 11, Amsterdam University Press, Amsterdam.

Oldenstein, J. 1976, Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten. Studien zu Beschlägen und Zierat an der Ausrüstung der römischen Auxiliareinheiten des obergermanisch-raetischen Limesgebietes aus dem zweiten und dritten Jahrhundert n. Chr., *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, Vol. 57, 49–284.

Palágyi, S. 1990, Römerzeitliches Pferdegrab in Tihany, *Alba Regia*, Vol. XXIV, 17–45.

Radman-Livaja, I. 2004, *Militaria Sisciensiensis – nalazi rimske vojne opreme iz Siska u fundusu Arheološkog muzeja u Zagrebu / Finds of the Roman military equipment in Sisk in the holdings of the Archaeological Museum in Zagreb*, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu Vol. I, Arheološki muzej u Zagrebu, Zagreb.

Radman-Livaja, I. 2008, Roman belt fittings from Burgenae, *Journal of Roman Military Equipment Studies*, Vol. 16, 395–308.

Radman-Livaja, I. 2012, The Roman Army, in: *The Archaeology of Roman Southern Pannonia: The state of research and selected problems of the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, Migotti B. (ed.), British Archaeological Reports International Series 2393, Archaeopress Publishing Ltd, Oxford, 159–190.

Ratković, D. 2008, Wagon and Harness Bronzes from the Roman Collection of the National Museum of Belgrade, in: *THIASOS: Festschrift für Erwin Pochmarski zum 65. Geburtstag*, Franek C., Lamm S., Neuhauser T., Porod B., Zöhner K. (eds.), Phoibos, Wien, 793–815.

Riha, E. 1979, *Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst*, Forschungen in Augst 3, Amt für Museen und Archäologie des Kantons Basel-Landschaft, Augst.

Sagadin, M. 1979, Antične pasne spone in garniture v Sloveniji, *Arheološki vestnik*, Vol. 30, 294–327.

Sáró, C. 2018, A Thistle brooch/Distelfibel from Brigetio, *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 69, 299–310. <https://doi.org/10.1556/072.2018.69.2.4>

Sedlmayer, H. 2009, *Die Fibeln vom Magdalensberg. Funde der Grabungsjahre 1948–2002 und Altfunde des 19. Jahrhunderts*, Archäologischen Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg 16, Verlag des Landesmuseum Kärnten, Klagenfurt am Wörthersee.

Sedlmayer, H. 2020, *Ad metalla! Zum Militärplatz Strebersdorf in den pannonischen Eisenrevieren an der Bernsteinstraße*, Monographies Instrumentum 68, Editions Mergoïl, Drémil-Lafage.

Sellye, I. 1990, Ringfibeln mit Ansatz aus Pannonien, *Savaria*, Vol. 19 (1), 17–106.

Thomas, M. D. 2003, *Lorica Segmentata Vol. II: A catalogue of finds*, Journal of Roman Military Equipment Studies Monograph 2, Armatura Press, Great Britain.

Unz, C., Deschler-Erb, E. 1997, *Katalog der Militaria aus Vindonissa*, Veröffentlichungen der Gesellschaft Pro Vindonissa XIV, Gesellschaft Pro Vindonissa, Brugg.

Wertz, U. 2009, *Gegenstempel auf Aesprägungen der frühen römischen Kaiserzeit im Rheingebiet – Grundlagen, Systematik, Typologie. Teil II: Katalog*, PhD Thesis, e-book, Winterthur. <http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/6876>

Wigg-Wolf, D. 2007, Dating Kalkriese: the numismatic evidence, in: *Römische Präsenz und Herrschaft im Germanien der augusteischen Zeit. Der Fundplatz von Kalkriese im Kontext neuerer Forschungen und Ausgrabungsbefunde*, Lehmann G. A., Wiegels R. (eds.), Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 279, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 119–134.

Wild, J. P. 1970, Button-and-loop fasteners in the Roman provinces, *Britannia*, Vol. 1, 137–155. <https://doi.org/10.2307/525837>

The parts of belts sets include belt buckles, such as a T-shaped buckle with a trapezoid ending and small volutes, datable between the middle of the 2nd and mid-3rd c. AD (Pl. 1: 1) (Oldenstein 1976: 214–216; Radman-Livaja 2004: 94, Fig. 21, cat. nos. 271–278; Hoss 2014: type A.5.a., 40–41 (catalogue)). The decorative fitting with a widened rectangular upper part (Pl. 1: 2) is contemporaneous (Radman-Livaja 2004: 94, cat. nos. 281–285; Hoss 2015: type B.25, 199–200), and so is a double button (Pl. 1: 3) that could have been used with ring-shaped or rectangular belt buckles, while smaller specimens could have been used on horse harness (Oldenstein 1976: 167–169, T. 46: 485–489; Bishop, Coulston 2006: 182–183, Fig. 118: 9–12; Radman-Livaja 2004: 95, cat. nos. 303–305; 2008: 298, nos. 33–39; on wearing it with ring buckles see Gui 2015a; as part of horse harness, Palágyi 1990). Closed ring buckles with an extension can also be ascribed to belt sets, although they are sometimes interpreted as fibulae. Both examples from Sokolovac (Pl. 1: 4; Fig. 2: 1–2) can be dated to the 3rd and early 4th c. AD and are found throughout Pannonia (Oldenstein 1976: 218–219, T. 79, cat. nos. 1058–1061; Sagadin 1979: 307–308, T. 7: 4–7; Sellye 1990; Radman-Livaja 2004: 95, cat. nos. 291–298; 2008: 298–299, nos. 28–32). However, considering their size, it could be that both buckles were used for fastening clothes rather than belts. The fragmented strap end with a ring (Pl. 1: 6) is also a belt part. Strap ends of this shape are sometimes thought to be of German origin, but they appear also in Roman contexts, such as the military camps of the 3rd c. AD (Oldenstein 1976, 147–150; Radman-Livaja 2004: 96, cat. no. 312; Bishop, Coulston 2006: 182–183, Fig. 118: 13–15; Hoss 2014: type H.4, variant H.4.b., 279–281).

A fragment with volutes could be interpreted as part of a belt buckle (Pl. 1: 5; Fig. 1: 3). Only one half remains, and the piece bears some features that don't correspond to the usual typology of belt buckles with volutes – the volutes are very closely set, there are no traces of the rectangular frame or hinge. The lack of the transversal frame could be associated with the buckles of the Antonine period (cfr. Deschler-Erb 2016: 599, Fig. 5: 1; Hoss 2014: type A.4, 35–38 (catalogue)), but the item can quite likely be interpreted as a decorative fitting with tendrils (Rankenmotive) that appears from the end of the 2nd until the middle of the 3rd c. AD (Hoss 2014: type B.20, 170–174 (catalogue)).

Several items belong to horse harness – pendants, junction loops, phalerae, and fittings.

The junction loop with a rectangular plate (Pl. 2: 1) corresponds to Bishop type 10, most probably to variant 10e (Bishop 1988). Similar junction loops with reduced or no decoration appear in the military camps of the Augustan period (Hübener 1973: 41, T. 13: 2; Fingerlin 1986: 158, Fundstelle 441.1, T. 4; Unz, Deschler-Erb 1997: cat. 1675; Horvat 2015: 186–187, Fig. 7: 5), although they are in general dated to the 1st and 2nd c. AD.

Decorative horse gear fittings are represented by two examples. The first, a rectangular elongated form with rounded endings, has two studs on the

Summary

The Sokolovac site lies north of Vinkovci, between the settlements of Ostrovo and Gaboš (Map 1). The Vinkovci Municipal Museum holds a significant number of finds gathered on the site, although unfortunately they lack context. We present a selection of finds, consisting of those that can be attributed to Roman military equipment – elements of belt sets, horse harness, and a fragment of armour.

back and a loop with “horned” endings on one of the longer sides (Pl. 2: 2). Such fittings appear both with and without loops during the 2nd – 3rd c. AD; examples with loops were used for hanging pendants (Palágyi 1990: Fig. 13: 79.11.56; 14: 79.11.45; Nicolay 2007, 53–54, type B.12 – T. 77: 26.11, 171.5; Feugère 2002: 116, Fig. 6: 2; 19: 181). The other fitting (Pl. 2: 3), of rectangular shape with hollow sections, is shaped as two squares with parallel incisions in the upper part, separated by a dent. Analogies can be found in the simple rectangular fittings of the 3rd c. AD (Gschwind 1988: 115, Fig. 1: 7–8, 10; Radman-Livaja 2004: 118, cat. no. 540).

The heart-shaped pendant with a loop in the upper part and a phallic ending (Pl. 2: 4) corresponds to a frequent type of pendant used on horse gear as part of composite horse harness decorations of the 2nd and 3rd c. AD throughout the Roman Empire (Oldenstein 1976: 137–139; Palágyi 1990; Deschler-Erb, Schwarz 1993: 177; Gschwind 1998: 125, 137–138; Buora 2002: 48–49, T. 3: 4; Radman-Livaja 2004: 118, cat. no. 541; Nicolay 2007: T. 79: B17; Guillaud 2019: 272–273, Fig. 208–209). They were used on elongated fittings such as the one previously described (Feugère 2002: Fig. 6: 2), but also on several other types (Gschwind 1988: Fig. 7: 1–6; Guillaud 2019: Fig. 208: d–h)

A fragment of a round object with openwork pelta motives probably had a diameter of around 7 cm (Pl. 2: 5) and can be compared to the phalerae decorating the horse harness, dated to the end of the 2nd and the first half of the 3rd c. AD (Oldenstein 1976: 236, T. 87: 1134; Buora 2002: 49, Fig. 3: 7–8). A button-and-loop fastener with a flat round head and a triangular body (Pl. 2: 6) also probably belongs to horse gear, although these items could have had different functions (Wild 1970: 145–145; Radman-Livaja 2004: 92; Gui 2015). The Sokolovac example corresponds to type Vc according to Wild, dated to the 2nd c. AD in the military contexts of Britannia and Germania (Wild 1970: 140–141, Fig. 1: Va–d, cat. nos. 74–86) or in the 3rd c. AD in an auxiliary camp in Dacia (Gui 2015b: 232, T. 2: A1). Our examples are somewhat different from the known analogies because of the two smaller loops on the lower angles of the triangular body, for which no analogies are known to date.

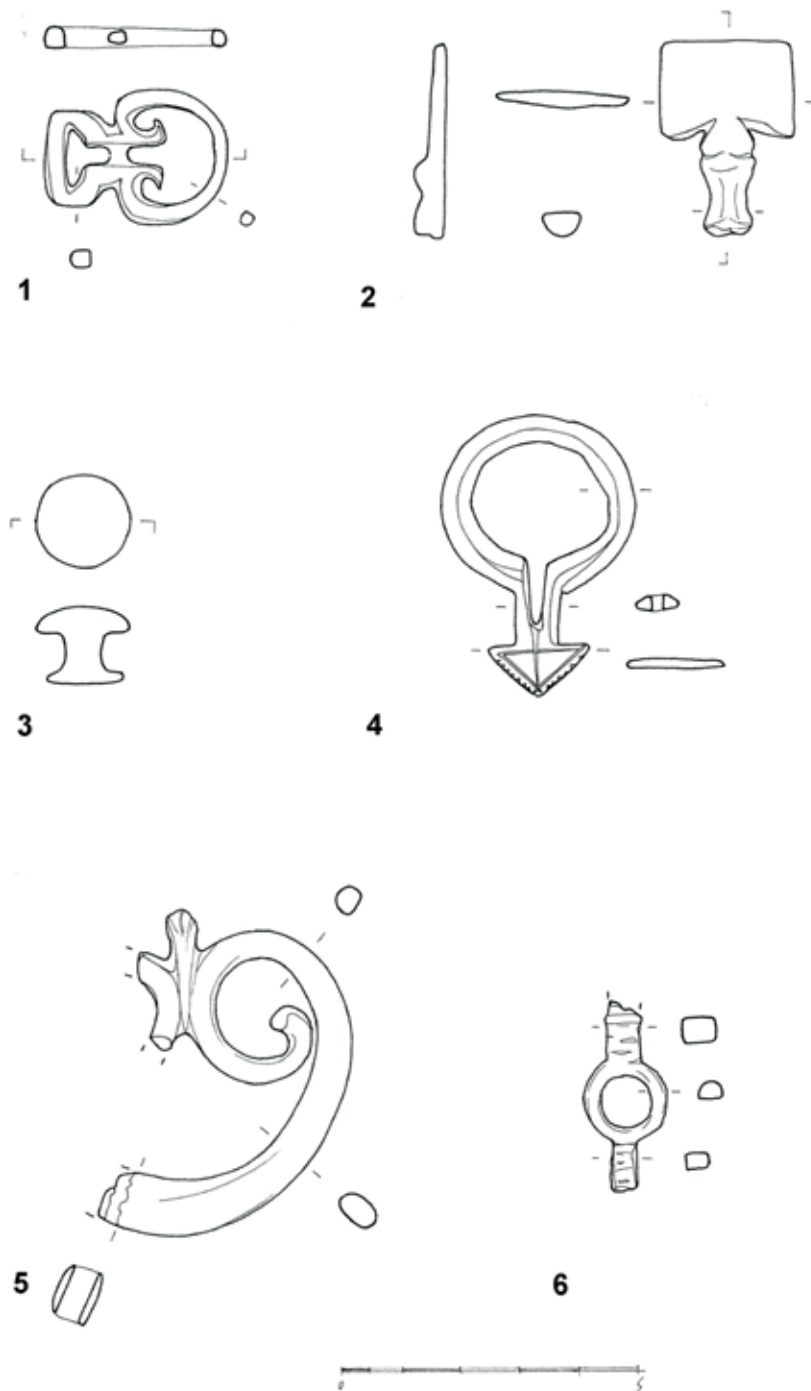
The last piece (Pl. 2: 7) is undoubtedly military equipment – a tie-ring that belongs to the fastening mechanism of a Newstead-type plate armour (*lorica segmentata*). It corresponds to type li according to M. D. Thomas (Thomas 2003: 109–110, Fig. 67). The Newstead-type armour appears in the 2nd – 3rd c. AD (Bishop 2002: 57–58; Guillaud 2019: 223–224, Fig. 161).

The metal finds that can be attributed to Roman military equipment indicate two horizons of military presence at Sokolovac: one from the 1st c. AD and another, much better evidenced, from the mid-2nd into the 3rd c. AD.

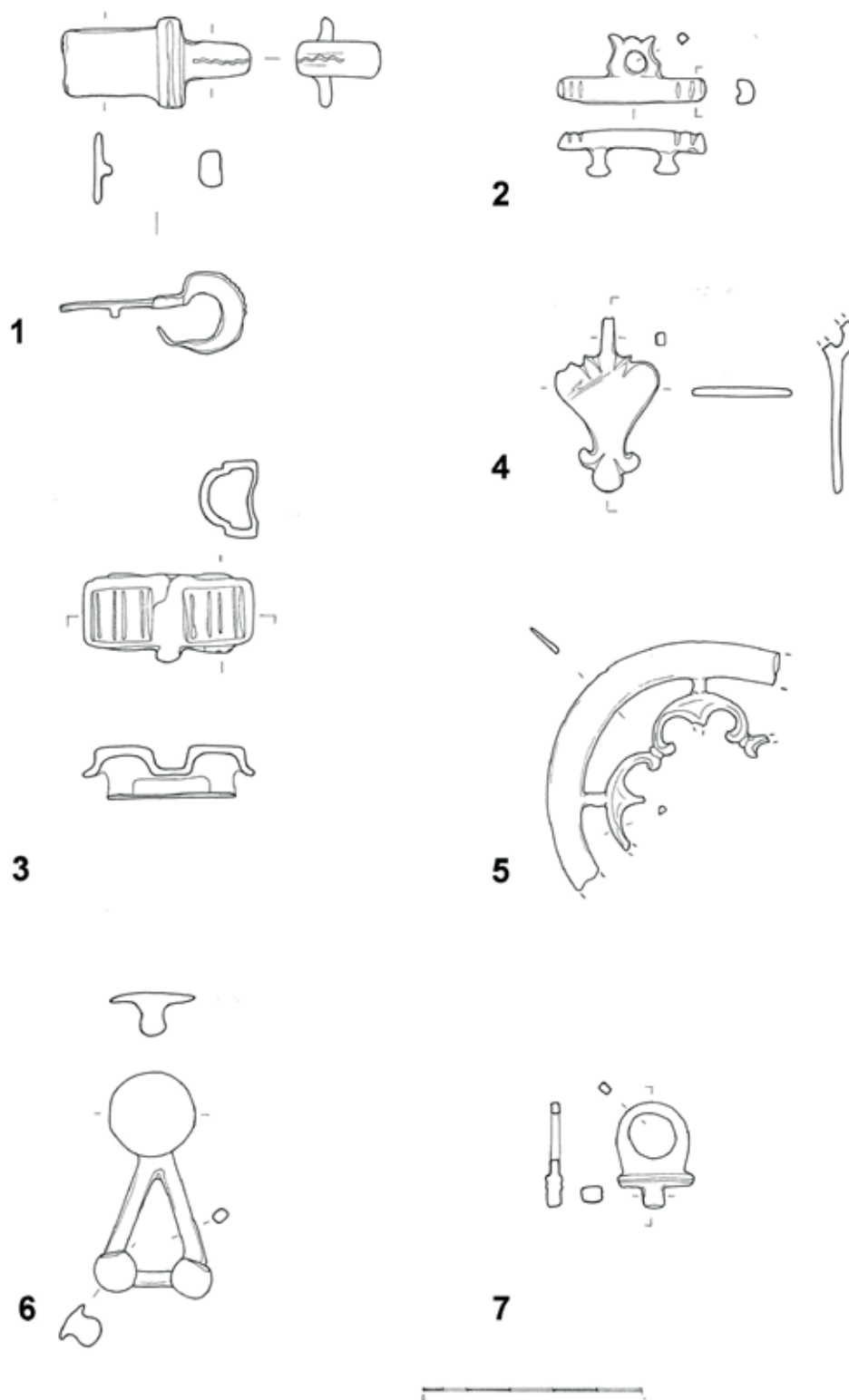
The 1st c. AD, its first half most likely being the date of the junction loop of type Bishop 10, is an interesting period of conquest and establishment of the Roman power, and the period when military troops settled in the region between the Sava, the Drava, and the Danube. Some other interesting finds from

Sokolovac are ascribed to the same period. The first one is a fibula of type Feugère 19 (19d2), dated from the middle Augustan period to the Claudio-Neronian time (Fig. 2) (Feugère 1985: 288–292; Riha 1979: 102–103; Sedlmayer 2009: 20–21), which is frequent mostly in the western provinces as a female costume item (Böhme-Schönberger 2002). Outside the main distribution area, however, it could have been worn by men, even those serving in the army (Böhme-Schönberger 2002: 218–220; Sáró 2018). A fragment of a handle belongs to a casserole type E134–135 (Fig. 3) of northern Italian production of the Augustan and Tiberian era (Droberjar 1998: 36–38; 1999: 135). Casseroles, which appear in male warrior graves, such as grave II at Dobřichov-Pičhora (Droberjar 1999: 162, 214–217, T. 3–7), were also used by Roman soldiers as part of personal equipment for food preparation and consumption (Holliger, Holliger 1985: 47). Furthermore, a coin (RIC 431) with the retrograde countermark AVC, minted in Rome in 7 BC, was also dated to the Late Augustan – Early Tiberian period. Countermarked coins of the period are frequently associated with Roman army movements as payment (Werz 2009 (Teil II: Katalog): 143–143, 170, type 54, sub-type 54.40; Wigg-Wolf 2007; Sedlmayer 2020: 48–49). All these are interesting indications of a possible military presence at Sokolovac during the first half of the 1st c. AD, which doesn't come as a surprise since the possibility of auxiliary troops in Cibalae during this period has already been proposed (Dizdar, Radman-Livaja 2004; Dizdar 2012: 128).

The next horizon is that of the second half of the 2nd and 3rd c. AD, which contains almost all the finds, including the element of armour that is without a doubt associated with the Roman army. Other items, such as horse gear, could have been used by civilians in this period (Nicolay 2007: 215–216, 226–231). Numerous analogies in contexts linked to the Roman auxiliary units (Oldenstein 1976; Gschwind 1998; for the armour, Nicolay 2007: 21) seem to point to the presence of auxiliary soldiers at Sokolovac. However, most of the troops were stationed in camps on the Danubian Limes (cfr. Radman-Livaja 2012), and there are no indications of a permanent station in the Vinkovci area, although a temporary camp might have existed in the vicinity of the road connecting Mursa and Cibalae. One possible explanation could be the return or rather the rural settling of the veterans from the auxiliary units after their dismissal from the service (Nicolay 2002; also Feugère 2002). Are we then seeing traces of the veterans that settled around Cibalae after their service, or a secondary use of equipment by civilians? Even though no clear answers can be proposed, such rural settlements and areas evidently have potential for elucidating the relations of civilians and the military in the hinterland of the Limes.

T. 1 Ostrovo – Sokolovac. Dijelovi pojasnih garnitura (crtež: S. Čule)
 Pl. 1 Ostrovo – Sokolovac. Elements of belt sets (drawing by: S. Čule)

T. 2 Ostrovo – Sokolovac. 1–6 Dijelovi konjske opreme, 7 prstenasti element obručastog oklopa tipa Newstead (crtež: S. Čule)
 Pl. 2 Ostrovo – Sokolovac. 1–6 Elements of a horse harness, 7 tie-ring of plate armour of the Newstead type (drawing by: S. Čule)